

AZ „EMBERI SZÜKSÉGLET” NOVELLISTÁJA

FÁBIÁN ZOLTÁN: DÉLTŐL HAJNALIG

Izgalmas kritikusai jóslásokra adhat majd lehetőséget Fábían Zoltán mostani sokszínű novellagyűjteménye. Igaz is, az író alkotói kísérletezéseiből, hangváltásának eredményeiből ígér válogatást. Az izgalmasság azonban nemcsak a pályakép ívelő alakulásában jelentkezik, hanem a könyv átgondoltan megépített szerkezetének jó értelmű feszültségében és változatosságában is. Azaz: itt elsősorban nem kifejezésbeli formái, hanem a tematikai kísérletezéseket és a témaköri gazdagodást kell felmérnünk.

A könyv elolvasása után kaotikusan sűrűsödik az emberben a sokféle élmény, impresszió. Szinte már le is mondunk az elbeszélések közös nevezőjének megtalálásáról, mikor az írások sokfélesége hirtelen egy inspirációban rendeződik. Egyértelművé válik az az indító alapeszme és problémacsoport, ami mindenekelőtt foglalkoztatja Fábían Zoltán novellista figyelmét, és amely egy könyvbe köttette elbeszéléseit. Ezeket a gondolatokat összegzően épp az író maga fogalmazza meg a legpregnánssabban egyik címével: „emberi szükséglet”. Egy pillanatra túl tágnak és keresetnek tűnhet a fogalom. Pedig megmondoláson szerint csak ennek az érzékletes gyűjtőkifejezésnek széles skáláján kereshetjük és fedezhetjük is fel a kötet mondandóit, amelyek a hétköznap nyelvében így kissé elkopott élűek, mégis elsődlegesen értelmet, szépséget adó részei az ember mivoltának és mindig szükségeltetnek egy egészséges karakterhez: erkölcs, becsület, lelkiismeret, helytállás, emberség. Ez az etikai hangoltság ad egységes hátteret Fábían Zoltán különböző témáinak.

A *Csak a fenyők tudják* c. ciklus ilyen értelemben is eléggé extrém eseteket tárgyal. Itt legelőször is a témák kivételessége, különleges tragikussága vagy frivolitása állítja az íróat nehéz feladat elé. Számunkra periferikus, földrajzilag is távol eső, újsághírből, legendából továbbképzelt jelenetek kerülnek egyéni módon a középpontba: indiántörténet, egy bécsi társaság, Thames-parti matrózkocsmá, leszbikus szerelem. Az alkotói koncentráltág azonban odáig tud hatni, hogy etikailag emelkedetten ezekben az egyedi eseményekben, fülledt levegőjű mikrokozmoszokban is képes aposztrofálni az általánosból, a cseleke-

detek mikéntjével és egy-egy fellázadó jellem megeremtésével rádöbbeneni az absztrakt, mindenütt érvényes igazságra. Az elbeszélések így nemcsak érdekességükkel, hanem a sorok közti erkölcsi tartalmukkal, meditációjukkal hatnak.

A morális kérdéseket már közvetlenebbül a nő és a férfi kapcsolatának összefüggéseiben exponálják a „*Nyílt pályán*” ciklus gyorsfényképei. A két nem bensőbb, ha lehet racionális és lelki értelmű harmóniáját kutatja az író. Otthonosan mozog egyszerű, legtöbbször névtelen hőseinek mindennapi világában, természetes közvetlenséggel ábrázolja viselt dolgaikat, érzelmeiknek lobogását, hamvadását és gyötrelmét. Továbbra is azonban indirekt módszerrel dolgozik, a tények felsorakoztatásával nem erkölcsi esszenciát töményít, hanem a konzekvencia levonását olvasójára bizza. De föltétlenül irányítja a figyelmet: biztos időösszpontosítással nagyon finom természetes és egyben intellektuális ráérzéssel, zeneiséggel, fejelemizett mondatokkal elemzi a helyzeteket, vizsgálja a situációkba belezajszó indokokat. Igyekszik elkerülni a nagy érzelmi hatásokat, a jelzesszerűen felvillantott mozzanatok, indulatok inkább lélektani érzékenységet, talányokat elemző hangulatképekké, jellemvázlatokká érnek. A csekély eseményes anyag is inkább jelkép jelentőségű, mint realisztikus szándékú környezetrajz két ember kis és nagy problémáihoz.

A nagyobb kollektívájú együttélésből fakadó bonyolultabb viszonyokkal való törődést az „*emberi szükséglet*” c. ciklus darabjaiban találjuk meg. Egy fiatal energetikus, három diák, néhány rab, egy villamos utasainak emberi-társadalmi szerepéről, lelkiismeretéről, emberségéről és kötelezettségéről esik szó a legkülönbözőbb helyzetekben: igazgatói szobában, a háború borzalmi között, egy építkezésen, hetvenöt másodperc történetében. Az egyén és a közösség viszonyának, az egymás iránt érzett felelősség értelmezésének írói megfogalmazásában nyilvánvalóvá válik Fábían Zoltán emberszemlélete. Egy karrieristát saját vallomáson keresztül ítélte el, egyes emberek közömbösségét, érzéketlenségét egy 50-es évekbeli foglalat keretében teszi szóvá. A negatív példák azonban nem rendítik meg az író embe-

rekbe vetett optimális bizodalmit, meggyőző erővel sorjázattja az ellenérvek bizonyosságait is.

Ebben a vonatkozásban is megnyilatkozás a kötetcímet adó irodalmi forgatókönyv, amely sajátos, a film kívánta formanyelvével, naturalisztikus aprólékoságaival, jó ütemű vágásaival külön élményt jelent. Problémafelvetése pedig mint minden reális és jó történelmi tárgyú alkotásnak, egyetemes, túlmutat idő- s térbeli keretein. Az eszmei-etikai kritériumok állandóságának, hagyományozódásának igényével lép egy specifikus szempontból: a vezetés felelősségtudatát, a történelmi küldetés és az egyéni sors érdekeinek arányát, a hit, a belső elkötelezettség súlyát teszi mérlegre. És a háttérben, a személyi viszonylatok mögött alakul a történelem: a Tanácsköztársaság utolsó küzdelmes napjait éli, távol a fővárostól, három-ezer vöröskatoná. A körülmények kényserítenek, ha fogcsikorgatva is, be kell

láttni józanul a helyzetet, felül kell tudni emelkedni a düh, az elkeseredés rossz tanácsadásain. A parancsnok megoldása emberi. Nemcsak a döntésig átélte dilemmáiban, hanem az elhatározás és a véghezvitel humánus nagyságában is. És mindez — kivéve Judanic és Lovász párharcának túl hosszán exponált képeit — nem látványos heroikus párosszal, hanem azzal az egyszerű természetességgel van előadva, ahogy a parancsnok maga is használja ezt a hasonlatot, a kapitány hagyja el utolsó süllyedő hajóját. Nincs ebben a tetteben és hősi halálban semmi az „akinek meg kell halnia” végzetszerűségéből — mégis felemelő. Ezt az érzést fokozza tovább az utolsó jelenet lírai finomságú megoldása, amely pedig csábíthatott volna egy végső lehetőségig küzdelem elűzött bemutatására; az író azonban ellenállt a kísértésnek, és a vizionálás expresszív képeivel — mint a többi írásában is — igaz és hatásos tudott lenni. (*Magvető Könyvkiadó, 1965.*)

BORBÉLY SÁNDOR

TANÚVALLOMÁS A NEMZETI ÖNISMÉRET GYARAPÍTÁSÁHOZ

MOLNÁR ZOLTÁN: EGY MÁRCIUSI NAP

A *Tájékoztató* májusi számában megjelent nyilatkozatában maga az író jelöli meg könyve célját és a hozzá legközelebb álló műveket.

Az ország német megszállásának napjáról írt „tanúvallomás” célja, hogy a történelmi tanulságok művészi megjelenítésével a nemzeti önismeretet gyarapítsa. Hiszen 1944. március 19-e olyan nap volt, melyben egy nemzet tragédiájának szálai futottak össze, olyan nap, amely eldöntötte, hogy ki hová tartozik, amikor semlegesként szemlélni az eseményeket nem lehetett.

„A város még nem tudott semmit. Más városok sem; az ország” — ismétlődik egyre kétségbeesettebben fejezetről fejezetre, mind erőteljesebben vetve fel a kérdést: hogyan történhetett, hogy egy nép minden ellenállás nélkül túri országát katonai megszállás? Ezt a kérdést tartják ébren az olvasóban a laktanyai jelenetek, melyek során egy sor érdekes és jól megrajzolt karakter (Győrfi, Lung, Matyóka, Percz stb.) bontakozik ki. Az egyik katonában ötlik fel a gondolat is, hogy ez a nap szoros összefüggésben van a Felvidék és Erdély visszafoglalásakor, 1938-ban nagy csinnadrattával szétordított vandál, embertelenül örült és gyermekien ostoba

jelszóval: „Klirtjuk a cseheket!” S mivel a városban egyedül itt volt a nap folyamán számottevő „ellenállás”: a kantonban, ahol a katonák általozás közben megverték néhány németet, egy másik katona szomorúan vonja le a következtetést: „... jó magyar emberek vagyunk. A hazánkat azt odaadjuk bagóért vagy ingyen, ha kell valakinek. De a szemétdombon, ott nem engedünk.”

A legértékesebb gondolatok és jelene-tek ezek, melyek érdekes olvasmánnyá teszik a könyvet. Megjelenítésükben azonban a regény elmarad Cseres Tibor *Hideg napok*-jának emberábrázolása, vagy Darvas József könyveinek (*Város az ingoványon, Részeg eső*) expresszív ereje és sokoldalú problémafelvetése mögött.

Mivel a város minden rétegének egy-egy jellegzetes képviselőjét igyekszik bemutatni, a cselekmény négy szálon fut, mintegy tíz-tizenöt egyenrangú szereplővel. Ez a megoldás azonban elkerülhetetlenül vezet a szerkezeti lazasághoz, s vázlatos, sőt helyenként felületes jellemábrázoláshoz. Legsikerültebb a laktanyai jelenetekben szereplő katonák megrajzolása, mert bennük van mozgás, van dinamika. Szemünk láttára fejlődnek, s